

ФОРМИ Й ВИДИ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

FORMS AND TYPES OF FOOD SAFETY AND QUALITY CONTROL

Запотоцька О.В.,
кандидат технічних наук,
докторант Університету сучасних знань

У статті автором розкрито зміст форм контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів: інспектування, схвалення, аудит, моніторинг, огляд, відбір зразків і їх дослідження (випробування). Акцентовано увагу на особливостях здійснення контролю залежно від певної форми. Наведено класифікацію контролю в досліджуваній сфері.

Ключові слова: харчові продукти, контроль, публічна адміністрація, інспекція, Державна служба України з питань харчових продуктів та захисту споживачів.

В статье автором раскрыто содержание форм контроля в сфере безопасности и качества пищевых продуктов: инспектирование, одобрение, аудит, мониторинг, обзор, отбор образцов и их исследование (испытание). Акцентировано внимание на особенностях осуществления контроля в зависимости от определенной формы. Приведена классификация контроля в исследуемой сфере.

Ключевые слова: продукты питания, контроль, публичная администрация, инспекция, Государственная служба Украины по вопросам пищевых продуктов и защиты потребителей.

The author discloses the content of the forms of control in the field of food safety and quality: inspection, approval, audit, monitoring, review, sampling and their research (testing). The emphasis is on the peculiarities of the implementation of control depending on a certain form. Classification of control in the investigated sphere is given.

Key words: food products, control, public administration, inspection, State Service of Ukraine for Foodstuffs and Consumer Protection.

Постановка проблеми. Державний контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів, з огляду на багатовидовість харчових продуктів і їх особливості, здійснюється в декількох формах: статистичні спостереження, бухгалтерська звітність і бухгалтерський облік, інвентаризація, депутатський запит, звітність, експертиза, аудит, ліцензування, реєстрація, атестація, сертифікація, огляд, обстеження, витребування документів, отримання пояснень, вивчення документації тощо, варто зарахувати до методів державного контролю у сфері господарської діяльності [2]. Утім, незважаючи на законодавчу регламентацію й обов'язковість його здійснення в досліджуваній сфері, все ж таки існують проблеми його організації та здійснення. Зазначена ситуація продиктована дублюванням контрольних повноважень суб'єктів публічної адміністрації, відсутністю чіткого розмежування понять контролю й нагляду, складністю організації самої процедури здійснення контролю. Саме тому розкриємо поняття й форми здійснення контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання змісту й сутності, форм контролю у сфері публічного управління були предметом дослідження В.К. Колпакова, О.В. Кузьменко, А.Т. Комзюка, Р.С. Миронюка, В.М. Бевзенко та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття змісту й особливостей застосування окремих форм і видів контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Виклад основного матеріалу. З визначення державного контролю, яке наведено в Законі України

«Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», виділено такі форми цього виду контролю: інспектування, схвалення, аудит, моніторинг, огляд, відбір зразків і їх дослідження (випробування). Розкриємо особливості використання зазначених форм контролю.

Інспектування як форма державного контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів полягає в здійсненні перевірки стану здоров'я й благополуччя тварин, виробництва та обігу харчових продуктів і кормів з метою встановлення відповідності законодавству про харчові продукти, корми, здоров'я й благополуччя тварин. Інспектування здійснюється за рахунок Державного бюджету в межах, передбачених законодавством, із урахуванням принципу незалежності інспекторів.

Інспектування передбачає перевірку дотримання операторами ринку законодавства про харчові продукти й корми, здоров'я та благополуччя тварин і відповідності їхньої діяльності вимогам щодо: 1) гігієни; 2) плану коригувальних дій, розробленого й упровадженого оператором ринку за результатами попередніх перевірок; 3) інцидентів, пов'язаних із безпекою харчових продуктів і/або кормів.

Інспектування може включати в себе перевірку потужностей, прилеглої території, приміщень, обладнання та інвентарю, транспортних засобів, а також харчових продуктів і кормів; сировини, інгредієнтів, допоміжних матеріалів для переробки, які використовуються для приготування та виробництва харчових продуктів і кормів, напівфабрикатів; предметів і матеріалів, що контактують із харчовими продуктами; засобів і процесів прибирання

й догляду, а також пестицидів; маркування, зовнішнього вигляду та реклами. Інспектування потужності здійснюється не пізніше 15 календарних днів з дня отримання територіальним органом компетентного органу заяви про видачу експлуатаційного дозволу, за результатами якого визначається її відповідність вимогам законодавства.

Варто відзначити, що Законом України «Про основні принципи основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначено такі випадки інспектування у сфері безпечності та якості харчових продуктів [2].

Установлення за результатами інспектування потужності її невідповідності вимогам законодавства є підставою для відмови у видачі експлуатаційного дозволу. Оператор ринку має право відновити експлуатацію потужності після проведення відповідної реконструкції, якщо за результатами інспектування встановлено відповідність потужності вимогам законодавства.

Наступною законодавчо визначеною формою державного контролю в досліджуваній сфері є *аудит* – систематичне та незалежне вивчення певної дії з метою з'ясування того, чи відповідає така діяльність і пов'язані з нею результати запланованим заходам і чи запроваджені такі заходи результативно й у спосіб, який дає змогу досягти поставленої мети [1].

Проводити державний аудит постійно діючих процедур, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів і контролю в критичних точках, уповноважені здійснювати державні інспектори. Державний аудит постійно діючих процедур, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів і контролю в критичних точках, проводиться за умови письмового повідомлення оператора ринку не пізніше ніж за три робочих дні до здійснення такого заходу.

Аудит може бути зовнішнім і внутрішнім.

Наступною формою державного контролю є *моніторинг* здійснення послідовності спостережень і/або вимірювань відповідно до щорічного плану з метою отримання загального уявлення про стан справ щодо виконання законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. Одним із основних завдань державного моніторингу є збирання даних про загальнонаціональний стан справ щодо вмісту забруднюючих речовин, залишків пестицидів і ветеринарних препаратів в об'єктах санітарних заходів для прийняття на їх основі рішень і вжиття заходів з метою підвищення рівня захисту здоров'я споживачів. Державний моніторинг може мати на меті перевірку виконання вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів операторами ринку.

Державний моніторинг проводиться компетентним органом з метою: 1) визначення пріоритетних напрямів державної політики у сфері харчових продуктів і кормів, здоров'я та благополуччя тварин; 2) розроблення заходів з недопущення обігу небезпечних харчових продуктів і кормів; 3) визначення загального рівня забруднення харчових продуктів

і кормів залишками пестицидів і ветеринарних препаратів, іншими забруднюючими речовинами.

Наступною формою державного контролю є *відбір зразків і їх дослідження (випробування)* – це форма державного контролю, що полягає в здійсненні відбору зразків харчових продуктів, кормів, сіна, соломи, побічних продуктів тваринного походження або будь-яких речовин (у тому числі з довкілля), які пов'язані з виробництвом і/або обігом харчових продуктів або кормів, здоров'ям і благополуччям тварин, з метою перевірки шляхом проведення простих або лабораторних досліджень (випробувань) відповідності законодавству про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин.

З метою державного контролю використовуються методи (методики) відбору зразків і їх простих і/або лабораторних досліджень (випробувань), установлені нормативно-правовими актами, а в разі їх відсутності національними стандартами України. За їх відсутності застосовуються методи (методики) відбору зразків і їх простих і/або лабораторних досліджень (випробувань), установлені відповідними міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або Європейським Союзом.

Компетентний орган зобов'язаний забезпечити відбір зразків, їх маркування, опломбування та поводження з ними в спосіб, що гарантує їх юридичну й аналітичну ідентичність, а також можливість проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування).

Оператор ринку зобов'язаний забезпечити зберігання зразка, наданого йому на випадок арбітражного лабораторного дослідження (випробування), і поводження з ним у спосіб, що гарантує його юридичну й аналітичну ідентичність, а також можливість проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування). У разі втрати (знищення) зазначеного зразка або відмови оператора ринку від направлення його в установленому цим Законом порядку до визначеної акредитованої лабораторії для проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування) результати основного лабораторного дослідження (випробування) вважаються остаточними.

Оператор ринку повідомляється про результати основного лабораторного дослідження (випробування) не пізніше двох робочих днів з дня їх отримання компетентним органом. Оператор ринку, який не погоджується з результатами основного лабораторного дослідження (випробування), має право подати до компетентного органу заяву про проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування). Протягом двох робочих днів після отримання заяви про проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування) компетентний орган приймає одне з таких рішень: про погодження обраної оператором ринку акредитованої лабораторії; про проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування) в акредитованій лабораторії, яка розташована в іншій країні

та має статус референс-лабораторії згідно із законодавством такої країни.

Наступною формою контролю є *огляд*. Огляд може бути таких видів: передзабійний; післязабійний; первинний.

Під час передзабійного огляду на бійні: а) державний ветеринарний інспектор або уповноважений ветеринар здійснив передзабійний огляд у господарстві походження, перевіряв інформацію про харчовий ланцюг і повідомив результати перевірки помічнику державного ветеринарного інспектора, який присутній на бійні; б) помічник державного ветеринарного інспектора, присутній на бійні, пересвідчився в тому, що інформація про харчовий ланцюг не вказує на порушення вимог до безпечності харчових продуктів і що загальний стан тварин відповідає законодавству про здоров'я та благополуччя тварин; в) державний ветеринарний інспектор регулярно пересвідчується в належному виконанні помічником державного ветеринарного інспектора своїх обов'язків.

Під час післязабійного огляду: а) помічник державного ветеринарного інспектора оглядає й відокремлює м'ясо, щодо якого встановлено наявність патологічних змін, від усього іншого м'яса оглянутої тварини. Зазначене м'ясо зберігається окремо від м'яса, одержаного з інших тварин; б) державний ветеринарний інспектор оглядає відокремлене м'ясо, щодо якого встановлено наявність патологічних змін, і все інше м'ясо, отримане з такої тварини, протягом 12 годин після забою. Відокремлене помічником державного ветеринарного інспектора м'ясо птиці та зайцеподібних, щодо якого встановлено наявність патологічних змін, підлягає вибірково огляду державним ветеринарним інспектором; в) помічник державного ветеринарного інспектора документує всі виконані процедури й отримані результати в спосіб, що дає змогу державному ветеринарному інспектору впевнитися в дотриманні встановлених законодавством вимог.

Державний ветеринарний інспектор здійснює передзабійний огляд птиці протягом 12 годин, а інших тварин – протягом 24 годин після їх прибуття на бійню (крім визначених у встановленому законодавством порядку боєнь, на яких не вимагається присутність державного ветеринарного інспектора). Державний ветеринарний інспектор має право в будь-який час провести повторний передзабійний огляд тварини.

Забій тварини повинен бути здійснений протягом 24 годин після її передзабійного огляду на бійні або протягом 72 годин після її передзабійного огляду в господарстві походження. Якщо тварина, яка пройшла передзабійний огляд у господарстві походження, не забита протягом 72 годин, вона підлягає повторному передзабійному огляду.

Безпосередньо після забою державний ветеринарний інспектор здійснює післязабійний огляд усіх зовнішніх поверхонь туші та нутрошів із цієї туші, звертаючи особливу увагу на виявлення ознак інфекційних захворювань. У разі виявлення невід-

повідності або появи обґрунтованої підозри щодо невідповідності державний ветеринарний інспектор здійснює заходи з метою встановлення (перевірки): 1) остаточного діагнозу; 2) наявності інфекційних захворювань; 3) перевищення встановлених законодавством максимальних меж залишків (рівнів) забруднюючих та інших речовин; 4) відповідності мікробіологічним критеріям; 5) наявності інших факторів, через які м'ясо визнається не придатним для споживання людиною або підлягає використанню з відповідними обмеженнями.

Огляд фінансується за рахунок операторів ринку.

Водночас на підставі здійсненого нами аналізу нормативно-правових актів, якими врегульовано державний контроль у сфері безпечності та якості харчових продуктів, можемо виділити поряд із вищезазначеними також такі форми: перевірку відповідності заявленим вимогам; фізичну перевірку на державному кордоні; перевірку відповідності на державному кордоні.

Перевірка відповідності вантажу з продуктами, що ввозяться на територію України морським або повітряним транспортом, не здійснюється а таких випадках:

1) вантаж із продуктами не розвантажуються, а перевірка товарно-транспортних документів не дає підстав для підозри щодо невідповідності; або

2) вантаж із продуктами перевантажується з одного літака на інший чи з одного судна на інше в межах зони митного контролю одного й того самого аеропорту або порту.

Фізична перевірка на державному кордоні (фізична перевірка) – перевірка об'єктів санітарних заходів, яка необхідна для встановлення відповідності законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів і може включати перевірку транспортних засобів, упаковки, маркування, температури, відбір зразків, лабораторні дослідження (випробування), а також інші види перевірок, необхідні для встановлення відповідності законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів.

Фізична перевірка вантажу з продуктами проводиться лише в разі появи за результатами його документальної перевірки й перевірки відповідності обґрунтованої підозри щодо невідповідності. Фізичну перевірку кожного вантажу, крім випадків застосування зменшеної періодичності фізичних перевірок, затвердженої відповідно до цього Закону. Незалежно від затвердженої періодичності фізична перевірка вантажу обов'язково проводиться в разі появи за результатами його документальної перевірки й перевірки відповідності обґрунтованої підозри щодо невідповідності.

Фізична перевірка вантажів із продуктами здійснюється з метою з'ясування відповідності стану продуктів їх характеристикам, зазначеним у міжнародному сертифікаті й інших документах, що вимагаються згідно із законом, а також визначення відповідності таких продуктів іншим вимогам законодавства.

Фізична перевірка може включати такі види досліджень (випробувань): 1) прості дослідження (випробування); 2) та/або лабораторні дослідження (випробування).

Державний ветеринарний інспектор, який перебуває на призначеному прикордонному інспекційному посту, підтверджує завершення фізичної перевірки шляхом закриття й офіційного засвідчення печаткою всіх відкритих упаковок і повторного опломбування всіх контейнерів із занесенням номера пломби до товарно-транспортної накладної.

Статтею 64 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» визначено, що державний контроль фінансується за рахунок операторів ринку або уповноважених ними осіб у таких випадках: 1) здійснення державного контролю вантажів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України в тому числі з метою транзиту чи вивозяться (пересилаються) з неї, крім державного контролю, що здійснюється в межах щорічного плану державного моніторингу; 2) здійснення передзабійного та післязабійного оглядів відповідно до законодавства; 3) здійснення позапланових заходів державного контролю, крім позапланових заходів, що проводяться за зверненням фізичної особи про порушення оператором ринку її законних прав, якщо за результатами здійснення цих заходів такі порушення не підтверджено; на підставі обґрунтованої підозри щодо невідповідності, якщо за результатами здійснення цих заходів така невідповідність не підтверджена [1].

Органи державного нагляду (контролю) та суб'єкти господарювання мають право фіксувати процес здійснення планового або позапланового заходу чи кожну окрему дію засобами аудіо- й відеотехніки, не перешкоджаючи здійсненню такого заходу.

Висновки. Головним суб'єктом здійснення державного контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів є Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав спо-

живачів, яка здійснює такі контрольні повноваження в досліджуваній сфері:

1) проводить контрольні перевірки правильності розрахунків зі споживачами за реалізовану продукцію, у тому числі харчові продукти, відповідно до закону;

2) одержує безоплатно від суб'єктів господарювання, що перевіряються, копії необхідних документів, які характеризують якість продукції, сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, що використовуються для виробництва цієї продукції;

3) забороняє суб'єктам господарювання реалізацію споживачам продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації в державній системі сертифікації, але в документах, згідно з якими її передано на реалізацію, відсутні реєстраційні номери сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності; забороняє суб'єктам господарювання реалізацію неправильно маркованих харчових продуктів або непридатних харчових продуктів; забороняє суб'єктам господарювання реалізацію споживачам продукції, яка є фальсифікованою;

4) приймати рішення щодо постійного (тимчасового) припинення суб'єктами господарювання сфери торгівлі й послуг реалізації та виробництва продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища, до усунення виявлених недоліків.

Отже, проаналізувавши вищевикладене, вважаємо, що **контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів може бути поділений залежно від:** 1) черговості здійснення: первинний; повторний; похідний; 2) специфіки об'єкта: загальний; обов'язковий; вибірковий; 3) організаційного рівня: міжнародний; державний; громадський; внутрішній; 4) об'єкта: потужності оператора ринку; продукти тваринного походження; продукти рослинного походження; 5) територіальної ознаки: зовнішній; внутрішній; 6) періодичності: щорічний; плановий; ситуативний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18 травня 2017 року № 2042-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 31. Ст. 343.
2. Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 19. Ст. 98.